

Discurs del president de l'Institut d'Estudis Catalans, Salvador Giner, en l'acte de presentació de la Delegació de l'IEC a Palma, el 18 de novembre de 2010

És un honor i un privilegi dirigir-vos la paraula per a presentar-vos l'Institut d'Estudis Catalans, acadèmia de les ciències i les humanitats, i fer-ho des de la seu de l'Institut Ramon Llull, a la directora del qual agraeixo la invitació. També de fer-ho amb motiu de l'homenatge a la gran filòloga menorquina i membre de l'Institut, Aina Moll. La seva obra com a lingüista, com a lexicògrafa, com a dialectòloga i com a primera directora general de Política Lingüística mereix la nostra més gran admiració i respecte. No podria ser una ocasió millor per a fer-ho. En homenatjar Aina Moll, subratlem el pregon arrelament, la indescribable identitat, que uneix l'Institut amb les Illes Balears.

En els temps moderns, un país es fa. El basteix la seva gent. Temps era temps, els països s'anaven fent sols, esdevenien, fins que un dia la seva gent els reconeixia com a tals, i llurs veïns també. Els països moderns, en canvi, són fets conscientment pels seus ciutadans. Ells malden per donar-los la forma, el tarannà i la direcció de la seva història. Un dels trets més destacats del nacionalisme és l'esforç conscient de construir un país, de donar-li un sentit precís. La Catalunya

moderna, i els Països Catalans avui, no han estat cap excepció a aquest corrent cultural. Més aviat, en són el paradigma.

D'antuvi, els països moderns que s'han bastit a si mateixos han sorgit tots d'una visió, sovint idealitzada, d'un passat imaginat com a noble i heroic. Si pensem només en les comunitats culturals europees, com ara la nostra, aquest sembla ser el criteri universal. És el cas d'Hongria, d'Irlanda, de Bohèmia i Moràvia, del País Basc, de Finlàndia. També de Catalunya. També de les Illes Balears.

Tard o d'hora, però, la legitimitat del moviment romàntic, sovint nacionalista, que edifica el país modern mitjançant el mite o la versió heroica del passat s'ha d'enfortir amb una orientació vers el present i una visió adient de l'esdevenidor. Això implica tot un feix d'esforços que hom considera elementals per a tota la comunitat, com ara l'adquisició de sobirania, l'administració del propi territori, la incorporació dels habitants al cos polític com a ciutadans lliures, la vinculació de la nació al progrés comú de la humanitat, la salvació i promoció de la seva llengua i cultura. Hom no coneix excepcions a aquesta norma.

L'Institut d'Estudis Catalans, fundat ara fa cent tres anys, el 1907, és part

indestriable d'aquest gran corrent d'afirmació i creació conscient d'un país en condicions de modernitat, és a dir, amb voluntat de participació específica en el progrés de tothom. Els catalans hem estat de sort amb la instauració d'aquesta entitat. En la major part dels països esmentats, la lògica nacionalista imposà, malgrat les adversitats, la creació de parlaments, biblioteques, universitats, museus, orquestres i tantes altres institucions pròpies. En el nostre cas, en què la dimensió estatal pròpia ens mancava, el procés d'institucionalització que necessitàvem fou iniciat, amb excepcional encert, per Enric Prat de la Riba, amb el suport d'un estol tan migrat com potent, alhora, de savis patriotes modernitzadors. Entre ells hi havia Miquel dels Sants Oliver, fill de Campanet i personalitat decisiva en la recuperació, la modernització, la universalització i el relleu de la nostra cultura. Aviat també hi fou mossèn Antoni Maria Alcover, promotor del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, un manacorí que esdevingué un dels més grans lingüistes que generà la cultura del nostre poble. Ensenms amb la creació d'una mancomunitat de diputacions provincials catalanes que permeté un primer pas decisiu vers l'autogovern del poble català, l'Institut fou el fruit més significatiu de la primera generació modernitzadora del catalanisme.

Conflüen en la seva creació diversos corrents cabdals. D'antuvi, una volun-

tat ferma de crear, amb eficàcia i racionalitat, les institucions absents de l'esfera pública nacional. En condicions d'alta precarietat administrativa —Prat de la Riba arribava tot just a la Presidència de la provincial i provinciana Diputació barcelonina—, hom passava del catalanisme romàntic i nostàlgic a la reivindicació d'eines institucionals que estiguessin a l'altura del fort desenvolupament industrial i capitalista del nostre país. Al mateix nivell, també, de la recuperada fe en ell mateix, des de la forta societat civil, com a país capaç d'incorporar-se al capdavant de la revolució econòmica, industrial i urbana pròpia d'unes poques altres societats europees. L'empenta modernitzadora catalana d'aquell temps volia transformar el país perquè Catalunya fos, encara més, ella mateixa.

El país responia així a la pròpia «tradicció de modernitat». En efecte, a Catalunya no hi ha primordialment una disjuntiva entre tradició i modernitat, sinó més aviat un anhel tradicional de modernització. La modernitat constitueix la tradició més característica del poble català.

Amb aquest capteniment, l'Institut fou l'invent i la solució per a una nació endèmicament precària en l'àmbit de l'educació superior i de la producció regular de coneixement científic, amb escassos recursos. La migradesa de les institucions universitàries i de recerca científica a Catalunya era tan extrema,

aleshores, que el modest Institut inicial pogué, de bell antuvi, acomplir amb esclat les tasques encomanades, amb recursos molt limitats, si bé el capital humà inicial fou de la més alta qualitat. Naixia enfortit per la ideologia racionalista, europeïsta i «mediterrània» del Noucentisme, fins al punt que la lacònica i eloqüent expressió «l'Institut és el Noucentisme» no és gens fora de lloc.

Fruit també de la victòria política de la Solidaritat, el 1906, l'Institut d'Estudis Catalans s'inspirà d'un impacient desig d'enriquir el país amb les institucions imprescindibles —que no hi eren—, com ara una biblioteca, un servei de preservació i protecció del nostre massiu patrimoni arqueològic i històric o una creació de serveis i laboratoris escandalosament inexistents. Els fundadors sentiren també, amb urgència, la necessitat de la tasca punyent de codificar, normativitzar i preservar la llengua catalana en la puresa. De fet, tots aquests objectius eren entesos com un sol feix de feines per acomplir. La vasta tasca fou assolida de manera tan espectacular com científicament satisfactòria.

Així, només dos mesos després de la fundació de l'IEC, sortien les primeres expedicions de rescat cap als Pallars i la Ribagorça per salvar l'extraordinari patrimoni romànic del país. Des del segon pis del Palau de la Generalitat, on hom li havia trobat aixopluc, l'any següent, l'Institut començà a crear, amb una adquisició

inicial, la que esdevindria la Biblioteca Nacional de Catalunya. Aviat encetà les excavacions arqueològiques d'Empúries i inicià contactes amb altres acadèmies foranes. (El 1922, entrà a la tot just fundada Unió Acadèmica Internacional, de la qual ha romàs membre força actiu i de ple dret nacional fins al moment present.) El 1911, fruit d'un intensíssim procés de normativització lingüística, l'Institut creà la Secció Filològica i la Secció de Ciències; es duqué a bon port un diccionari general i un conjunt de treballs gramaticals i modernitzadors, sota la inspiració de Pompeu Fabra. D'altra banda, mossèn Alcover continuà la seva tasca de gegant, que no sempre convergia amb la fabriana, però amb la qual tenim un deute moral i material immens. Com el tenim igualment amb Francesc de B. Moll i amb tota la seva cabdal obra.

Aquest no és pas el lloc on cal esmentar, fil per randa, les aportacions d'alta cultura i ciència que féu l'Institut durant els decennis posteriors a la seva fundació. Des del servei meteorològic fins als estudis de fauna i flora, des de la recerca arqueològica fins als estudis de patologies com el paludisme, des de la recerca geològica fins a la lingüística, l'Institut entenia, i entén avui, la seva missió com a servei al país en el nivell més alt del coneixement, la ciència i la cultura. Aquest fou, i és, el seu capteniment.

El traspàs de les creacions institucionals al país, una rere l'altra, fou part

essencial de la tasca de l'Institut. Fou una missió històrica que no s'ha clos mai, sobretot si recordem que algunes creacions molt recents —com el Centre de Recerca Matemàtica— encaixen prou dins d'aquesta tradició. Nogensmenys, la notable expansió universitària i científica que han experimentat Catalunya i tots els Països Catalans durant els darrers decennis ha canviat radicalment la situació en aquest terreny. Si fem abstracció dels molts anys de persecució anticatalana —sota les dues dictadures, la del general Primo de Rivera i la més dura i llarga, del general Franco—, en què la mera supervivència de l'acadèmia era, per si mateixa, el servei més gran que hom podia retre a la nació, hem d'entendre que la política original d'omplir buits esgarrifosos ja no és la mateixa. A més, la presència, avui, d'una conselleria del Govern català dedicada a la recerca i al món universitari, des del moment del retorn de la democràcia espanyola, transforma el panorama d'una manera radical.

El perill per a l'Institut, des de la plena recuperació, des del 1976, amb el fort desenvolupament del món universitari català i l'expansió de la recerca científica en tots els camps, podria haver estat el d'una pèrdua de la tasca tradicional supletòria i compensatòria. Llevat, naturalment, de la funció oficial d'acadèmia de la llengua, que manté íntegre l'Institut, tot i que les tasques més professionalitzades i especialitzades recaiguin en la Secció Filològica.

Afortunadament, però, els diversos equips i consells de govern que han estat al capdavant de la nostra acadèmia han estat força conscients del pas enrere que representaria per a l'alta cultura i la ciència del país que l'Institut d'Estudis Catalans esdevingués una acadèmia dedicada només als aspectes més convencionals d'una *société savante*, amable lloc d'encontre dels savis del país. Les seves tasques i obligacions no li ho permeten, però. La visió pròpia, avui, és la de ser, ans que res, una acadèmia activa que no accepta que la seva funció sigui únicament un àmbit de trobada i aixopluc moral dels seus membres. Per començar, l'Institut d'Estudis Catalans, actualment, es legitima per l'arrelament cultural, científic i social a tots els països de cultura, llengua i civilització catalanes. Les vint-i-vuit societats filials apleguen la xifra, prou eloqüent, de gairebé deu mil socis —molts d'ells a les Illes—, que conreen les disciplines més diverses —des de la matemàtica fins als estudis hebraics, des de la literatura fins a la filosofia, des de la biologia i la història natural fins a l'economia política i la sociologia— amb un conjunt molt ampli de publicacions en llengua catalana, i en alguns casos prou significatius, en la *lingua franca* del nostre temps, l'anglès. A més, l'Institut, forma, en conjunt, una «acadèmia d'acadèmies», on cadascuna de les cinc seccions, unides en una sola casa del coneixement, responen, nogens-

menys, a l'ordre comú i compartit de l'arbre de la ciència a casa nostra.

Els debats públics sobre les qüestions pròpies de les ciències i les humanitats contemporànies, l'execució de programes de recerca molt diversos, la incorporació activa de l'Institut en la transmissió i l'emmagatzematge de continguts científics digitalitzats i a l'abast de la comunitat científica, amb un accés de la ciutadania a la seva feina per mitjà de la Xarxa (*www.iec.cat*), garanteixen l'entrada de la nostra acadèmia nacional al segle XXI, al seu segon segle d'existència, amb la dignitat que cal esperar d'una acadèmia moderna. La vocació de responsabilitat pública és ben palesa en els llibres blancs que publica l'Institut sobre temes crucials per al país, de vegades a petició governamental, d'altres, a iniciativa pròpia. Aquest ha estat el cas de l'ampli informe sobre les conseqüències del canvi climàtic a Catalunya que publicarà el proper mes el segon estudi, del treball en curs sobre l'ús del sòl al territori o del dictamen sobre l'estat present de l'ús social de la llengua catalana. (El darrer, com a reacció institucional davant un fort debat públic sobre aquest assumpte tan important.) Els resultats d'esforços com aquests constitueixen materials i documents de referència molt considerables. Són expressions indiscutibles de la vitalitat i empenta de la nostra acadèmia nacional.

La recent aparició d'una nova edició revisada del *Diccionari de la llen-*

gua catalana, fruit sobretot del treball dels filòlegs de la nostra acadèmia, i la contínua producció de treballs i revistes científiques en tots els camps, sovint en estreta col·laboració amb universitats i centres de recerca, en continua el procés creixent. L'aparició recent del tercer i darrer volum de *La ciència en la història dels Països Catalans*, en coedició amb la Universitat de València, o de l'obra pluridisciplinària sobre sismologia i terratrèmols a Catalunya, palesen aquesta activitat actual. Apareixen, així, obres de referència rigoroses i originals que són sovint d'evident utilitat immediata i algunes d'elles, com l'edició dels grans portolans dels geògrafs mallorquins, són obres espectaculars. Un altre exemple és l'extraordinari *Atlas lingüístic*, que continuem elaborant i publicant sota la direcció i saviesa del professor Joan Veny, un il·lustre mallorquí, i de la professora Lídia Pons.

La producció científica de l'Institut, i també la seva funció viva com a lloc de trobada de tots els camps del coneixement i del saber, com a fòrum permanent d'anàlisi i debats acadèmics i científics, són la prova fefaent del que l'acadèmia representa avui per a la nació i la cultura que serveix. El reconeixement que rep de totes les universitats catalanes, palès en la inauguració del curs acadèmic 2006-2007 a la lleidatana Seu Vella, enfortí la funció de l'Institut com a ens transversal d'alta cultura, ciència i coneixement. També ho és la nostra estreta vinculació

amb la Universitat de les Illes Balears, segellada amb la signatura del conveni marc l'any 1997. De fet, la nostra seu a Palma serà ben aviat, com la de la Universitat, a Can Oleo, al costat de l'Almudaina, quan s'hagin acabat les obres. Hem d'agrair al professor Damià Pons, membre de l'Institut, que hagi acceptat de ser el nostre delegat a Palma i en dirigeixi la seu.

Afortunadament, ens podem permetre de mirar el passat sense cap excés de nostàlgia. Els temps fundacionals i passats de glòria —que inclouen períodes de supervivència gairebé heroica— són un esperó constant perquè avui continuem emulant la feina feta amb un esforç digne de la nació catalana i del seu anhel tradicional d'universalisme i fraternitat, i no pas de mera convivència. El nostre capteniment com a catalans del segle XXI, amb una tasca nacional engrescadora però

prou difícil al davant nostre, obliga i esperona l'Institut d'Estudis Catalans a continuar la feina del passat amb les exigències morals del present.

Uns darrers mots sobre la gran vinculació de l'Institut a les Illes. He esmentat alguns membres illencs il·lustres, sense els quals l'Institut, com el coneixem avui, no existiria. N'hi ha hagut catorze de traspassats a la ja centenària història de l'acadèmia catalana. Entre ells, hi ha els noms més il·lustres. Des de Joan Alcover fins a Francesc de B. Moll, des de Marià Villangómez fins a Miquel Costa i Llobera. Avui, n'hi ha una vintena, entre numeraris o corresponents de l'Institut, en totes les seccions: historiadors, lingüistes, biòlegs, científics, filòsofs, científics socials, filòlegs. Els fets ho diuen tot. Les Illes no són solament presents a l'Institut, sinó que l'Institut pertany també a les Illes. I hi continuarà pertanyent.